

Тақриз

ба автореферат ва рисолаи номзадии Қаландарова Манзура Сайдасроровна дар мавзӯи «Роҳҳои баланд бардоштани самаранокии таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифода аз технологияи муосир» («Пути повышения эффективности обучения физике в высших профессиональных образовательных учреждениях с использованием современной технологии»)

Рисолаи номзадии Қаландарова Манзура Сайдасроровна ба яке аз мавзӯҳои мубрами методикаи таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ «Роҳҳои баланд бардоштани самаранокии таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифода аз технологияи муосир» бахшида шудааст.

Омӯзиши мукаммали илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот яке аз мушкилоти мубрами замони муосир ба шумор меравад ва рушди ҷабҳаҳои гуногуни зиндагӣ, пешрафти иқтисодиёт ва тараққиёти мамлакатро бе истифодаи онҳо таъмин сохтан ғайриимкон аст.

Ин заруратро ба инобат гирифта Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, дар Паёми худ ба Маҷлиси Олӣ (26 декабри соли 2019) солҳои 2020–2040–ро “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф” эълон намуданд.

Дар Паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олӣ (26 декабри соли 2020) низ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барои баланд бардоштани сатҳи омӯзиши фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар муассисаҳои таълимии ҷумҳурӣ чунин қайд намуданд: «Зарур мешуморам, ки ба хотири боз ҳам бештар ба омӯзиши илмҳои риёзию дақиқ ва табиӣ ҷалб намудани наврасону ҷавонон, олимону муҳаққиқон ва устодону омӯзгорон ҳамасола озмуни ҷумҳуриявӣ таҳти унвони «Илм – фурӯғи маърифат» гузаронида шавад».

Дар ҳамин замина тибқи дастуру пешниҳодоти Пешвои миллат бо ҳар роҳу восита сифати таълими фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзиро дар муассисаҳои таълимии кишвар ба талаботи замон мувофиқ гардонидан зарур мебошад.

Аз ин лиҳоз, барои амалӣ намудани талаботи бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф таълими фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзиро дар сатҳи зарурӣ бо татбиқи технологияи муосир ба роҳ мондан лозим аст.

Азбаски методҳои татбиқи технологияи муосир дар раванди таълими фанҳои табиатшиносӣ, алахусус физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Тоҷикистон ба пуррагӣ коркард нашудаанд, бинобар ин, дар рисолаи мазкур роҳу методҳои баланд бардоштани сифати таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифодаи технологияи муосир мавриди омӯзиш ва тадқиқ қарор дода шудааст.

Барои дуруст ба роҳ мондани таълими илмҳои дақиқ, бахусус физика роҳу воситаҳои гуногун ва самарабахшро мавриди истифода қарор додан лозим аст. Яке аз методҳои самарабахши баланд бардоштани сифати таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ истифодаи технологияи муосир ба ҳисоб меравад.

Дар рисолаи тақризшаванда проблемаҳои зерин таҳлилу баррасӣ гардидаанд:

- муайян ва интиҳоб кардани масоиле, ки барои ҳалли онҳо аз технологияи муосир истифода бурдан мумкин аст;

- муайян кардани ҳаҷм ва сатҳи донишҳои донишҷӯён оид ба истифодаи технологияи муосир;

- роҳҳои баланд бардоштани қобилияти зеҳнӣ - эҷодии донишҷӯён;

- ташаккул додани сатҳи маърифатнокии бакалаврҳо бо методҳои гуногун;

- ташкили раванди таълими физика тавассути татбиқи технологияи муосир ва таҷрибаҳо.

Дар тадқиқот мазкур масоили зерин ба асос гирифта шудаанд:

- омӯзиши қонуниятҳои фалсафӣ, педагогӣ – психологӣ ва адабиёти илмию методии ватаниву хориҷӣ доир ба мавзӯи тадқиқотӣ;

- таҳлили барномаҳои таълим ва адабиёти методӣ доир ба мавзӯи тадқиқшаванда;

- омӯзиши вазъи проблемавии истифодаи методҳои баланд бардоштани самаранокии таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифода аз технологияи муосир;

- муайян намудани роҳҳои асосии баланд бардоштани сифати таълими физика бо методи анкетакунонии омӯзгорону донишҷӯён ва гузаронидани суҳбат ба онҳо;

- гузаронидани озмоиши педагогӣ оид ба самаранокии методҳои пешниҳодшуда бо татбиқи технологияи муосир.

Мақсади тадқиқоти мазкурро таҳияи амсилаи системаи методҳои омӯзиши физика ва ба таври амиқ нишон додани истифодаи методҳои таълими ин фан барои бакалаврҳои ихтисосҳои гуногун; асосноккунии назариявии мавқеи физика ва ошкор кардани сабабҳои коҳиш ёфтани самаранокии таълими ин фан дар низоми муассисаҳои таҳсилоти олии касбии омӯзгорӣ; бо таври назариявӣ асоснок кардани истифодаи методҳои фаъоли таълим ҳангоми омӯзиши фанни физика дар МТОК; коркарди методикаи таълими мавзӯҳо чиҳати ташаккули сифати таълими физика дар МТОК; коркарди системаи методии пурмазмун барои дар сатҳи баланд гузаронидани лексияҳо, суҳбатҳо, машғулиятҳои лабораторӣ ва таҷрибаҳои амалию истехсолӣ дар таълими фанни физика дар МТОК; гузаронидани озмоиши педагогӣ барои санҷидани дурустӣ ва самарабахшии методикаи пешниҳод кардашуда зимни омӯзиши физика дар МТОК ташкил медиҳад.

Барои ноил гардидан ба мақсади гузошташуда муаллиф дар пеши худ чунин вазифаҳо гузоштааст:

- таҳлили вазъи татбиқи методҳои баланд бардоштани сифати таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифодаи технологияи муосир;

- дарёфти роҳҳои самарабахши таълими физика бо татбиқи технологияи муосир, барои бакалаврҳои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ;

- нишон додани он ки иҷрои кори мустақилонаи бакалаврҳо яке аз роҳҳои баланд бардоштани самаранокии таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифода аз технологияи муосир мебошад;

- коркарди методҳои истифодаи маълумоти назариявӣ дар раванди таълими физика баҳри ташаккул додани фаъолияти эҷодию инфиродии бакалаврҳо ва шавқи донишандӯзии онҳо;

- коркарди методикаи баланд бардоштани сатҳи дониши бакалаврҳо аз фанни физика ва дуруст ба роҳ мондани таълими он бо истифодаи технологияи муосир;

- санҷиши самарабахшии тавсияҳои пешниҳодшуда дар таълими физика.

Дар рисолаи мазкур масъалаҳои зайл ҳаллу фасл гардидаанд:

- омӯзиш ва таҳлили истифодаи маълумоти назариявӣ дар раванди ташкили таълими фанни физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, инчунин истифодаи таҷрибаи пешқадами устодони фанни физика баҳри баланд бардоштани сатҳи дониши бакалаврҳо;

- дар асоси донишҳои назариявӣ самаранок ташкил намудани омӯзиши фанни физика ва ташаккул додани ҷаҳонбинии илмии бакалаврҳо;

- татбиқи донишҳои ҳосилкардаи бакалаврҳо дар раванди фаъолияти озмоишӣ ва амалӣ;

- муайян намудани хусусияти идоракунии инфиродии бакалаврҳо дар машғулиятҳои физика;

- дуруст ба роҳ мондани истифодаи технологияи муосир дар таълими фанни физика ва баланд бардоштани сифати таҳсилот дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ;

- коркарди методикаи таълими мавзӯҳои фанни физика бо истифода аз технологияи муосир дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ;

- гузаронидани озмоиши педагогӣ доир ба санҷидани дурустӣ ва самарабахшии методикаи пешниҳодкардашуда зимни омӯзиши физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ.

Навгониҳои тадқиқотро инҳо ташкил медиҳанд:

1. Дар рисола муқаррар карда шудааст, ки истифодаи муштаракӣ методҳои фаъоли таълим ва методҳои анъанавӣ якдигарро пурра менамоянд ва зимни омӯзиши физика дар МТОК натиҷаҳои назаррас ба бор меоваранд.

2. Нишон дода шудааст, ки яке аз роҳҳои инкишоф додани қобилияти маърифатӣ, фарҳангӣ ва техникаи доиншӯён дар таълими фанни физика ахбороти технологӣ ба шумор меравад ва он фаъолияти эҷодии бакалаврҳоро вуҷъат мебахшад.

3. Ошкор сохта шудааст, ки китобҳои дарсӣ ва васоити таълимии мавҷуда (ба забони русӣ, ҷопи солҳои гуногуни нашриётҳои Россия) ва васоити таълимии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷопгардида аз фанни физика дар МТОК моҳиятан раванди муносибати босалоҳиятро дар таълим таъмин карда наметавонанд мазмунан ба ин муносибат мувофиқ нестанд.

4. Омилҳои асосии баланд бардоштани фаъолияти эҷодкории бакалаврҳо аз фанни физика муайян ва роҳҳои амалӣ гардондани онҳо нишон дода шудааст.

5. Нишон дода шудааст, ки барои бо низоми таҳсилоти кредитии аврупоӣ тайёр намудани бакалаврҳои муосири ҷавобгӯи стандартҳои давлатию байналмилалалӣ кори мустақилонаи бакалаврҳоро дар сатҳи зарурӣ ба роҳ мондан лозим мебошад. Агар зимни татбиқи низоми таҳсилоти кредитии аврупоӣ дар раванди таълим қобилияти мустақилона фаъолият намудани бакалаврҳоро ташаккул диҳем, он гоҳ мо ба мақсади асосии худ – омода намудани бакалаврҳои муосири ҷавобгӯи стандартҳои давлатию байналмилалӣ шарафёб мегардем.

6. Методикаи таълими мавзӯҳои физикаи умумӣ аз фасли механика бо методҳои интерактивӣ, низоми таҳсилоти кредитии аврупоӣ ва муносибати босалоҳият ба таълим нишон дода шудааст. Методикаи

таълими ин мавзӯҳо барои устодони фанни физикаи умумӣ дар МТОК ва бакалаврҳо ҳамчун дастури методӣ хизмат карда метавонад.

7. Муайян карда шуд, ки истифодаи методҳои интерактивии таълим шавқу ҳаваси бакалаврҳоро нисбати омӯзиши фанни физика афзун мегардонад ва онҳо ҳамеша кӯшиш ба харҷ медиҳанд, ки сатҳи донишашонро ба талаботи замон мувофиқ гардонанд.

8. Аз таҷриба муайян карда шуд, ки методҳои интерактивӣ методҳои анъанавии таълимиро пурра мегардонанд. Методҳои гуногуни таълим имкон медиҳанд, ки роҳи самарабахши омӯзиш интихоб карда шавад.

9. Муқаррар карда шуд, ки новобаста аз истифодаи методҳои интерактивии таълим ҳангоми таълими фанни физика дар МТОК диққати асосиро ба ҳалли проблемаҳои равона кардан лозим аст, ки боиси рушди салоҳияти бакалаврҳо – ҳал карда тавонистани масъалаҳо аз ҷанбаҳои гуногуни фанни физикаи умумӣ гарданд.

10. Методҳои ташаккул додани дараҷаи фикрӣ – эҷодӣ ва зеҳнии бакалаврҳо ҳангоми таълими физика дар МТОК нишон дода шудааст.

11. Озмоишҳои педагогии гузаронидашуда тасдиқ намуданд, ки истифодаи муштаракӣ методҳои анъанавӣ ва методҳои интерактивии таълим дар баланд бардоштани сатҳи дониши бакалаврҳо аз фанни физикаи умумӣ ва бедор намудани шавқу ҳаваси онҳо ба омӯзиши фан мусоидат менамоянд.

Аҳамияти амалии тадқиқот дар он зоҳир мегардад, ки ғнатичаҳои тадқиқотро ҳамчун маводи таълимӣ дар фаъолияти педагогӣ, таълифи китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимӣ ва васоити ёрирасони таълимӣ истифода бурдан мумкин аст; аз натиҷаҳои тадқиқот инчунин барои рушди зеҳнии бакалаврҳо истифода бурдан мумкин аст; устодони МТОК метавонанд аз натиҷаҳои тадқиқот дар машғулиятҳои фанни физикаи умумӣ баҳри баланд бардоштани сифати таълим истифода баранд.

Мӯтамадӣ ва дурустии хулосаҳои рисолаҳо натиҷаҳои тадқиқот, истифодаи методҳои самарабахши тадқиқот бо таърифи назарияи маърифат ва таълими инкишофдиҳанда таъмин менамоянд.

Тадқиқоти диссертатсионӣ аз бахшҳои «Муқаддима», «Тавсифи умумии кор», ду боб, ҳафт параграф, бахши «Хулосаҳо» ва «Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо», бахши «Номгӯи адабиёт» бо зербахшҳои «Феҳристи сарчашмаҳои истифодашуда» ва «Феҳристи интишороти илмӣ довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ» иборат аст.

Ҳаҷми умумии диссертатсия аз 153 саҳифаи матни компютери бо ёрии протсессори матнии Microsoft Word ҳарфчиншуда иборат буда, 21 расму диаграмма ва 8 ҷадвалро дар бар гирифтааст. Рӯйхати адабиёт фарогири 174 номгӯӣ мебошад.

Дар боби якуми рисола муаллиф асосҳои назарияи таълими физикаро дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифода аз технологияи муосир таҳлилу баррасӣ намудааст. Ин ҷо муаллиф дар натиҷаи таҳлилу таснифи адабиёти гуногуни илмӣ методӣ ва педагогиву психологӣ асосҳои назарияи таълими физикаро дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифодаи технологияи муосир бо мисолҳои мӯътамад нишон додааст.

Боби дуюми рисола ба коркарди методикаи баланд бардоштани самаранокии таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифода аз технологияи муосир бахшида шудааст.

Дар рисола, инчунин таҳлили муқоисавии сатҳи дониши донишҷӯёни факултети физикаву математикаи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ ва донишҷӯёни факултети муҳандисӣ – энергетикӣ Донишкадаи технология ва менеҷменти инноватсионӣ дар шаҳри Кӯлоб оварда шудааст.

Дар рисола барои такмили минбаъдаи методикаи баланд бардоштани самаранокии таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифода аз технологияи муосир аз ҷониби муаллиф тавсияҳои ҷолибу амалӣ пешниҳод гардидааст, ки диққат ҷалбкунандаанд.

Рисолаи таҳиянамудаи Қаландарова Манзура Сайдасроровна натиҷаҳои хуб дорад. Тавсияҳои дар рисола пешниҳодкардаи муаллиф доир ба методикаи баланд бардоштани самаранокии таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ бо истифода аз технологияи муосир ба

омӯзгорони физикаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбии ҷумҳурӣ ёрии калон мерасонанд. Омӯзгорони физикаи муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ аз ин тавсияҳо ба пуррагӣ истифода карда метавонанд. Аз ин рӯ, рисолаи мазкур аҳамияти амалӣ дорад. Автореферати рисола ба худ рисола мувофиқат намекунад.

Қайд кардан ҷои аст, ки ба вучуди муваффақиятҳои зикргардида, рисолаи мазкур аз камбудихо низ ҳолӣ нест. Баъзеи онҳоро ба сифати мисол меорем:

- матни ҳам рисола ва ҳам авторефератро чиддан таҳрир бояд кард;
- хулосаҳои боби якум (33-то), хулосаҳои боби дуюм (23-то) ва хулосаҳои умумии рисола (46-то) пешниҳод карда шудаанд, ки онҳо хеле зиёданд ва 14 саҳифаи рисоларо дарбар гирифтааст. Ба андешаи мо ин хеле зиёд аст ва онро кам бояд кард;
- хулосаҳои умумии рисола дар худ рисола 46-то пешниҳод карда шудаасту дар автореферат 26-то;
- мақсад ва вазифаҳои тадқиқот дуруст муайян карда нашудаанд;
- феҳристи адабиёт ба талаботи тартиб додани он мувофиқат намекунад;
- дар саҳифаи 31-и рисола иқтибос аз В.А. Сухомлинский оварда шудааст, вале дар феҳристи адабиёт асари ин муаллиф оварда нашудааст;
- дар рисола аз Паёмҳои Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон иқтибосҳо оварда шудааст, вале сарчашмаи он нишон дода нашудааст;
- дар рисола мафҳуми «технологияи муосир» шарҳ дода нашудааст. Таҳти ин мафҳум чиро мефаҳманд, нишон дода нашудааст.
- аксари иқтибосҳои дар рисола овардашуда, ба феҳристи адабиёти истифодашуда мувофиқат намекунанд;
- дар феҳристи адабиёт «Усов А. П. Методика преподавания физики в 6-7 классах средней школы: Москва. «Просвещение»-1990» оварда шудааст. Ин муаллиф кӣ бошад? Ба андешаи мо чунин муаллиф нест;
- дар саҳифаи 79-и рисола омадааст: «Бо усули интерактивӣ (ин ҷо кадом методи интерактивӣ истифода шудааст, маълум нест)

гузаронидани яке аз машғулиятҳои амалӣ (семинарӣ) – ро аз курси физикаи умумӣ дар мавзӯи «Суръатҳои кайҳонӣ» дида мебароем. Бакалаврҳо доир ба ин мавзӯ мувофиқи нақшаи кори ин машғулият бо тайёрии пешакӣ иштирок менамоянд.

Намуди машғулият: амалӣ (семинарӣ).

Мақсади машғулият: ба бакалаврҳо омӯзонидани мавзӯи «Суръатҳои кайҳонӣ». (*Магар мақсади дарс чунин муайян карда мешавад?!*)

Дарачаи дарс. Маълумот дар бораи донишҳои нав». (*Дарачаи дарс – ин чист?!*). Ба ҳамин монанд, камбудихо дар рисола хеле зиёданд;

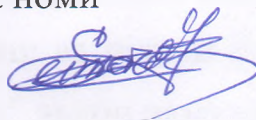
- дар рисола хатоҳои илмӣ, услубӣ ва техникӣ ба назар мерасанд.

Боиси зикр аст, ки ин эродҳо ислоҳ кардани муаллиф ҳатмӣ буда, кори душвор нест. Ислоҳи ин эродҳо танҳо сифати рисолаҳо беҳтар мегардонанду халос.

Умуман, рисолаи мазкур ба ҳамаи талаботи ба ин намуд корҳо пешбинишуда мувофиқат менамояд ва ба муаллифи он пас аз дифои рисола дарачаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.08 - Назария ва методикаи омӯзишу парвариш (физика, таҳсилоти олии касбӣ) додан мумкин аст.

Муқарриз, дотсенти кафедраи «Методикаи таълими физика»-и ДДОТ ба номи

Садриддин Айни, н.и.п.:

Умаров У.С.

Имзои У.С. Умаровро тасдиқ мекунам.

Сардори ШК ва КМ-и ДДОТ

ба номи Садриддин Айни:

Мустафозода А.